

L'ALGORITME QUE SALVARÀ LA VIDA D'UN RUC

Manuel Villar Pujol

Professor de Filosofia a l'Institut Guillem Catà de Manresa

En 1983, Xavier Rubert de Ventós publicà *Per què filosofia ?*. Aquest llibret mostrà que en la valentia d'acceptar que no veiem clar trobaríem els senyals d'identitat de la filosofia. Anys després, Josep Maria Terricabras publicava *Fer filosofia avui* (1988), en part com a reacció a la proposta del seu antecessor. Contra la filosofia que Terricabras qualificava de "traumàtica", contra la idea que la perplexitat ha de ser l'objectiu final de la filosofia, Terricabras defensava que la perplexitat només és el punt d'arrencada d'una reflexió que tenia com a objectiu la clarificació dels entrebancs mentals i lingüístics que no ens deixen veure-hi clar.

Tanmateix, la perspectiva traumàtica és la que domina en les més conegudes aportacions de la filosofia. Ja des dels seus inicis el desconcert està present en Parmènides quan nega l'existència del moviment i de la pluralitat, més desconcert encara és el que ens provoca el seu deixeble Zenó quan demostra que l'Usain Bolt grec, Aquil·les, mai no podrà enxampar la lenta tortuga. Desconcert i perplexitat produeix també la lectura del mite de la caverna de Plató. I ja, en el segle XVII, aquest desconcert perdura en Descartes quan afirma que no hi ha raons per creure ni tan sols en els principis matemàtics, ja que la nostra ment podria haver estat creada per una divinitat malèvola que l'ha programat perquè s'equivoqui justament en el moment en què ha arribat al punt més àlgid de certesa.

La melangia i desolació que David Hume (segle XVIII) diu haver sentit, després d'haver aplicat un mètode inspirat en la filosofia experimental newtoniana a l'estudi de la ment humana, és la confessió més sincera que un filòsof ha fet quan se n'adona de quins són els efectes traumàtics que provoca la seva filosofia, no a qui l'escolta o a qui el llegeix, sinó a ell mateix: no hi ha raons sòlides per creure que el curs futur de la naturalesa sigui com el del passat, que existeix un món material extern independent de la nostra ment i que la nostra identitat personal perdura malgrat les intermitents llacunes de la nostra consciència.

Aquests breus apunts d'història de la filosofia il·lustren la preeminència que ha gaudit la filosofia traumàtica i quins han estat els principals estralls mentals que ha generat: remouretotes les seguretats que teníem com inqüestionables. Tanmateix, l'exemple més paradigmàtic, que d'altra banda justifica també per què el nom "traumàtic" defineix tan fidelment

aquest tipus de filosofia, és el de la història de l'ase de Buridan, on s'explica la tràgica mort d'un ruc afamat al bell mig de dos idèntics i equidistants munts de fenc, perquè no troba cap raó convincent que li faci decidir per un o per l'altre.

L'ésser humà quan creu no acostuma a pensar, escriu Ortega y Gasset en *Ideas y creencias* (1934), perquè implica un esforç massa feixuc. Les creences són el subsòl que suporta l'existència humana. El pensament, continua el filòsof madrieny, només és útil quan la terra ferma que han constituït les nostres creences al llarg del temps comença a trontollar. És en aquest moment, i només en aquest, quan la meditació i la reflexió ens resulten veritablement útils. La tasca de l'autèntica filosofia ha de ser, per tant, la d'ajudar a superar el "trauma" no a provocar-lo.

La concepció racionalista, la que hi ha darrera d'aquesta classe de filosofia que hem anomenat "traumàtica", a diferència del que sosté Ortega, és aquella que afirma que "sempre" i "en qualsevol ocasió" resulta imprescindible la meditació racional. No és intel·ligent, per tant, que res del que es faci, es faci prescindint d'una reflexió anterior perquè això significa deixar la nostra vida en mans de la irracionalitat, els instints o les passions.

Daniel Kahneman i Amos Tversky dissenyaren una prova (1983)¹ amb la que es podria demostrar una correlació directa entre racionalitat i assoliment de les millors respostes. La prova es coneix amb el nom "Experiment Linda" i aquesta és la seva versió abreujada: "Linda té 31 anys, és soltera, sincera i molt brillant. Va estudiar filosofia. Quan era estudiant li preocupaven les qüestions de discriminació i justícia socials, i també participava en manifestacions antinuclears." La pregunta és: "Quina d'aquestes dues respostes és la més probable?":

A) Linda és caixera

B) Linda és caixera i feminista activa

El 85% dels individus consultats per Kahneman i Tversky respongueren la B, tot i que segons la lògica, A és la més proba-

¹ Tversky, A. y Kahneman, D. (octubre de 1983). "Extensión versus razonamiento intuitivo: La Conjunción de la Falacia es una probabilidad de sentencia". *Psychological Review* 90 (4): 293-315. doi: 10.1037/0033-295X.90.4.293.

ble. Del que l'experiment es desprèn és que els humans som generalment irracionals, fins i tot els més intel·ligents, quan hem d'avaluar la probabilitat de les situacions.

El neuròleg Antonio Damasio corroborà en *L'error de Descartes* (1995) la conclusió anterior: la racionalitat pura no ens assegura respostes racionals. Tanmateix, les seves pròpies investigacions amb pacients amb lesions cerebrals, que havien conservat intactes les eines cognitives necessàries per comportar-se racionalment, el conduïren a sumar un altre factor en la presa correcta de les decisions humanes: les emocions i els sentiments. Els errors d'aquests pacients en les seves eleccions no s'han d'atribuir a la manca de racionalitat, sinó a la notòria alteració de la capacitat d'experimentar sentiments. Aquests pacients "sabien però no sentien", sobretot quan havien d'interactuar en el domini personal i social. La reducció de les emocions pot constituir, segons el neuròleg portuguès, també una causa igualment important de comportament irracional. Els sentiment, les emocions, per tant, cal que siguin considerats com components integrals de la raó.

Damasio contradiu el plantejament racionalista de la decisió amb diferents exemples. Un d'ells ens recorda el de les boles de billar que utilitzà Hume en l'anàlisi de la relació causa-efecte. Presentem l'exemple de Damasio²: "un objecte cau sobre nosaltres", però en clau humeana. Analitzem separatament la idea de la caiguda de l'objecte (causa) i la idea de la nostra reacció (efecte). De cap manera podem deduir demostrativament de la idea de causa quina serà la nostra reacció futura. El principi de contradicció no actua en les qüestions de fet, per tant qualsevol opció té la mateixa possibilitat de realitzar-se: no ens apartem, ens apartem, movem les mans perquè no impacti ... Podem deliberar tot el que vulguem mentre l'objecte va caient. Com l'ase de Buridan, tenim moltes opcions però cap criteri sòlid que ens serveixi per triar la millor resposta. La raó roman muda en el moment més crític. Tanmateix, el que probablement passarà és que ens apartarem. Per què triarem aquesta opció? No és el primer cop que succeeix un fet així. Tenim experiència del fet i un hàbit creat a partir d'aquesta experiència. El que ens impulsarà a apartar-nos és una creença, la creença que el que ha passat abans pot continuar passant en el futur.

Hume definí creença com un "sentiment especial" que susciten determinades idees. La idea de l'opció que vaig triar perquè l'objecte no m'impactés tenia una vivesa molt més forta que les de les altres opcions. La "sentia" d'una forma més intensa que no pas les altres. Fou el sentiment, doncs, i no la raó qui em salvà.

Per descomptat, no totes les situacions són tan simples com

² Damasio, Antonio R. (1995). *El error de Descartes*, Crítica, Barcelona 2011, pàg.160

aquesta. El domini social sovint implica uns escenaris d'incertesa i complexitat més gran: com escollir una carrera, amb qui formaré parella o com invertir els meus estalvis. Per fer front a aquests problemes, l'escola neoclàssica d'economia va proposar la teoria de l'"homo economicus": l'ésser humà pren les seves decisions de forma racional, les seves accions van adreçades a maximitzar la utilitat i el benefici que pugui treure de cada situació.

Richard H. Thaler fou dels primers en qüestionar la teoria de l'"homo economicus". Segons aquest psicòleg, aquesta teoria es basa en una descripció idealitzada i poc realista del comportament humà. El concepte "econs" l'inventà per referir-se a aquestes criatures fictícies que compara amb l'Spock de la sèrie *Star Trek*. Les persones normals, afirma Thaler, s'assemblen més a Homer Simpson, per això les anomena "Homer economicus"³.

Daniel Khaneman, continuador de la crítica de l'"homo economicus", sense el seu inseparable Amos Tversky, publicà *Thinking, Fast and Slow* (2011) on defensava la idea que tot i que només tenim una ment, tenim dues formes de decidir. El sistema 1 és esclau de les emocions, actua ràpidament i automàticament amb poc esforç i involuntàriament. El sistema 2, en canvi, funciona com un agent racional, és lent, deliberatiu, lògic i requereix esforç i concentració. Si els "econs" purs existissin viurien sense sistema 1⁴. Els "homers", per la seva banda, ignoren la major part del temps el sistema 2 que, tot i que això els permet viure una vida pràctica de forma raonable, els condemna sovint a cometre fal·làcies i prendre decisions precipitades en la major part dels àmbits de la vida, no només econòmics. Sortosament, aquests errors produïts per les nostres debilitats cognitives sembla que aviat seran corregits. Uns "econs" tecnològics: algoritmes, big data i Intel·ligència Artificial decidiran per nosaltres. Amb aquestes eines, l'ase de Buridan segurament no s'hagués mort.

³ Pascual, Manuel G., "No invertimos como el capitán Spock sino como Homer Simpson", Cinco Días 12/09/2016

⁴ Rivera, Juan Antonio, "Menos que racionales", Claves de razón práctica nº 231, noviembre/diciembre 2013